

MAKTABGA TAYYORGARLIK DARAJASINI DIAGNOSTIKA QILISH

Akbaraliyeva Asilaxon Tajiddinovna

Toshkent Amaliy Fanlar Universiteti

Psixologiya fakulteti o'qituvchisi

Mingliboyeva Ruxshona Jamol qizi

Toshkent Amaliy Fanlar Universiteti

Pedagogika fakulteti Psixologiya yo'nalishi

1-bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabga tayyorgarlik darajasini aniqlash va baholashning zamonaviy yondashuvlari yoritilgan. Bolaning maktabga psixologik, ijtimoiy va jismoniy jihatdan tayyor bo'lishi, uning kelajakdagi o'quv faoliyatida muvaffaqiyat qozonishida muhim omil hisoblanadi. Maqolada diagnostika jarayonining asosiy yo'nalishlari va baholash usullarini ko'rib chiqqan, shuningdek, maktabgacha ta'lim muassalarida ushbu jarayonlari samarali tashkil etish bo'yicha takliflar berildi.

Kalit so'zlar: maktabga tayyorgarlik, diagnostika, maktabgacha ta'lim, psixologik tayyorgarlik, intellektual rivojlanish, ijtimoiy moslashuv, baholash usullari, bola rivojlanishi, psixologik testlar.

Maqoladagi mavzuni yoritishdan asosiy maqsad—maktabgacha yoshdagi bolalarning maktabgacha yoshdagi bolalarning maktabga tayyorgarlik darajasini kompleks diagnostika qilish ahamiyatini aniqlash diagnostika yo'nalishlari va usullarini o'rganish hamda bolalarning psixologik, aqliy, ijtimoiy va jismoniy jihatdan maktabga tayyorgarlik holatini baholash bo'yicha samarali tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Kirish: Bugungi kunda ta'lim tizimida sifatli o'zgarishlarga erishish o'quvchilarning individual rivojlanishini ta'minlash dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, bola maktabga ilk qadam qo'yishidan oldin uning tayyorgarlik darajasini aniqlash muhim ahamiyat kasb etadi. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, maktabga psixologik yoki ijtimoiy jihatdan tayyor bo'lmagan bolalarda o'qishga moslashish jarayoni qiyin kechadi. Bu esa ularning o'zlashtirish darajasiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli maktabga tayyorgarlik darajasini diagnostika qilish bugungi ta'lim siyosatida ustuvor yo'nalishlardan biri sifatida e'tirof etiladi. Bu jarayon orqali bolalarning individual xususiyatlarini aniqlab ularga mos yondashuvni ishlab chiqish imkoniyati yaratiladi.

Har bi bola hayotida maktab— yangi bosqich, yangi muhit va mas'uliyatli hayot tarzining boshlanishi hisoblanadi. Bola maktabga borishidan oldin uning bunga qanchalik tayyor ekanligini aniqlash zarurati ortib bormoqda. Chunki, bolalik davridagi individual rivojlanish sur'ati psixologik holati va ijtimoiy ko'nikmalari maktabdagi muvaffaqiyatli

moslashuvi va o'quv faoliyatining samaradorligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu munosabat bilan maktabga tayyorgarlik darajasini har tomonlama o'rganish baholash va to'g'ri yo'naltirish, ta'lim tizimida muhim o'rin tutadi. Maqolada maktabga tayyorgarlikning asosiy yo'nalishlari, diagnostika usullari hamda bu jarayonning ahamiyati tahlil qilinadi.

Maktabga tayyorgarlik bolaning intellektual, emotsional, ijtimoiy va fiziologik rivojlanish darajasining maktab ta'limiga mosligi bilan belgilanadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bola maktabga qanchalik har tomonlama tayyor bo'lsa, uning o'quv faoliyatiga moslashuvi shunchalik samarali kechadi [1]. Rossiyalik psixolog L.A. Venger ta'kidlaganidek, maktabga tayyorgarlik bu faqat bilim va ko'nikmalar majmuasi emas, balki bolaning faoliyatga bo'lgan munosabati, emotsional barqarorligi va ijtimoiy moslashuv darajasi bilan chambarchas bog'liqdir [2].

Maktabga tayyorgarlikni baholash quyidagi yo'nalishlarda amalga oshiriladi: Kognitiv (aqliy) rivojlanish – bolaning fikrlashi, xotirasi, e'tibori va tafakkur faoliyati. Jean Piaget nazariyasiga ko'ra, maktabga borish arafasidagi bola (7 yosh atrofida) “konkret operatsiyalar” bosqichida bo'lib, sodda mantiqiy fikrlash shakllana boshlaydi [3]. Nutqiy rivojlanish – V.V. Lebedinskiy bolalarda og'zaki nutqning to'g'ri rivojlanishi maktabda o'qish va yozishning muvaffaqiyatli o'zlashtirilishi uchun zaruriy omil ekanligini ta'kidlaydi [4]. Ijtimoiy-emotsional rivojlanish – bu yo'nalishda bola o'z his-tuyg'ularini anglay olishi, boshqarishi va boshqalar bilan muloqotda bo'lish qobiliyatini rivojlantiradi. D.B. Elkonin va V.V. Davydov ta'rificha, bola maktabga tayyor bo'lishi uchun u “o'quv faoliyatining motivatsion strukturasiga” ega bo'lishi kerak [5]. Motivatsion tayyorgarlik – A.K. Markova ta'rifiga ko'ra, maktabga psixologik tayyorgarlikning asosiy elementi bu – o'quv faoliyatiga bo'lgan ijobiy munosabat va ichki rag'batdir [6].

Maktabgacha yoshdagi bolalarni diagnostika qilishda quyidagi metodlar qo'llanilishi mumkin: Kuzatuv (naturalistik usul) – pedagog va psixologlar bolaning kundalik o'yin va muloqotdagi faoliyatini tahlil qiladi. Suhbat va savolnomalar – bolaning ijtimoiy muhitga munosabati, qiziqishlari aniqlanadi. Testlar – L.A. Venger va N.I. Gutkina tomonidan ishlab chiqilgan maktabga tayyorgarlik testlari keng qo'llaniladi [7]. Grafik yoki rasm asosida hikoya tuzish – bu metod yordamida bolaning nutqiy va tasavvur qobiliyati aniqlanadi.

Diagnostika natijalari bola tayyorgarligining individual darajasini belgilashga, shuningdek, ehtiyojga qarab tuzatish yoki rivojlantiruvchi pedagogik chora-tadbirlar belgilashga xizmat qiladi. Shu nuqtai nazardan, bolaning har tomonlama tayyorligi uning maktabdagi muvaffaqiyatli faoliyatiga zamin yaratadi. Maktabga tayyorgarlik darajasini diagnostika qilish – bolaning ta'lim jarayoniga qanday darajada psixologik, kognitiv, ijtimoiy va motivatsion tayyor ekanligini aniqlashda muhim ahamiyatga ega bo'lgan ko'p qirrali jarayondir. Tadqiqotlar va amaliy tajribalar shuni ko'rsatmoqdaki, maktabgacha yoshdagi bolalarda bu tayyorgarlikni erta bosqichlarda aniqlab, individual rivojlantiruvchi

yoʻnalishlarni belgilab berish, ularning maktabga moslashuvini yengillashtiradi hamda oʻquv jarayonidagi muvaffaqiyatga zamin yaratadi. Olimlar (L.A. Venger, A.K. Markova, D.B. Elkonin va boshqalar) fikricha, maktabga tayyorgarlik bu faqat bilim va koʻnikmalarning mavjudligi emas, balki bolaning oʻquv faoliyatiga ichki ragʻbati, barqaror eʼtibor va emotsional ijobiy munosabatining shakllanishi bilan belgilanadi. Umuman olganda, maktabga tayyorgarlik darajasining oʻz vaqtida va toʻgʻri baholanishi – bolalarning muvaffaqiyatli taʼlim olishi, ijtimoiy moslashuvi va shaxsiy rivojlanishida muhim kalit vazifasini bajaradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Bozhovich, L.I. (1976). Shaxsning shakllanishi va uning maktabga tayyorgarligi. Moskva: Pedagogika.
2. Venger, L.A. (1988). Psixologik diagnostika maktabgacha yoshdagi bolalarda. Moskva: Pedagogika.
3. Piaget, J. (1952). The Origins of Intelligence in Children. New York: International Universities Press.
4. Lebedinskiy, V.V. (1985). Maktabgacha yoshdagi bolalarning nutqiy rivojlanishi. Moskva.
5. Elkonin, D.B., Davydov, V.V. (1989). Oʻquv faoliyatining psixologik asoslari. Moskva: Znaniye.
6. Markova, A.K. (1983). Shaxsda oʻquv motivatsiyasining shakllanishi. Moskva: Prosveshcheniye.
7. Gutkina, N.I. (2001). Maktabga tayyorgarlikni aniqlovchi testlar. Moskva: Rech.